

Ես իբր բարեկամ Խաղաղի և յաճախ անոր օրինաւոր պաշանջմունքը պաշտպանած ըլլալով՝ ունիմ ի բաւունք ճշմարտութիւնը բնել իրեն : Ուստի յայտնաւելն կըսեմ թէ տխուր տպաւորոյնթիւն մը զգայի, իբր կարդացի այն քաղաքական գործածները, որ յայտնի կապայուցանեն, թէ խտարական դաշիժին նախագահը անոոր չըմեղութեանց ներքեւ ապաստանալ կուզէ իւր շտտաման գործադրութիւնը յապաղեցնել, և ՚ի տեւաբութիւններէ ՚ի խուսափումներ զխնելով՝ ճասնիլ այն աղետալի կէտին՝ որ բռնադատեց զՎաղդիս ՚ի միջաւնութիւն : Այսու ամենայնիւ Պաղղայ դաշիժին ընթացքն ալ անկարելի է ինձ ճասնելաւ : Վասնզի անպատրաստ վիճակի միջ չէր, և արդէն դէպքերուն գալը կը տեսնէր : Բայց և այնպէս անյողողիչ վստահութեամբ մը սպասեց : Փետրվար ամսոյ մէջ իւր երկիւղները ոկտան Մայիս և Յունիս ամսոյ մէջ նոյն երկիւղները սաստիկացան : Արտաքին գործոց պաշտօնեան բոլոր ճիգը թափեց գործըին առաջքը առնելու՝ բայց դժբաղդաբար չյաջողեցաւ : Խաղաղա դտնուող մեր զեհականին զրեց թէ « Խաղաղի կառավարութիւնը կըլնարէ դժեղ » : Պետականը պատասխանեց թէ « Խաղաղական դաշիժին նախագահը անպայ, ստոյգ է, ստոյգ է թէ իրէկ կըլնարէ դմիկ, բայց խոստատաւոր որ ճեակեակ օրը չայտի իսպել » : (Արմիճադին)

ընկերակցութեան և սուրբ Զատիկ օրերը՝ իւր զործակալ
լին մեծաշուք Զատիկեան Թաղաւոր աղային ձեռքը,
առատ նուէրներով կը մխրթարէ բոլոր Հայ աղքատ-
ները, աջ ձեռքին առածը ձախ ձեռքին չիմացնէ
լոյս։ Մինչդեռ իրաք ողորմութիւն տուողները ամե-
նէին բերանին չեն բանար, միթէ զարմանք չէ՞
տեսնել՝ որ չտուողները կուզեն պարծենալ չափա-
կաղիւրը՝ եթէ զրուցածը իրաւ է, թող նշանակէ
այն ազգասիրաց անունները՝ որոնք տարին աղքատ-
աց համար դամարներ կը շնորհեն եղեր։

Հայերէն նամակին հեղինակը և լրագիրը ոմանք
կը համարձակին կասկածանայ ներքեւ գնել մեծապա-
տիւ Զատիկեան Թաղաւոր աղային աղպսէր, ան-
շահասէր և հաւատարիմ՝ ընթացքը, յաւելցնելով
թէ աղային զործոց տեսչութեան իբն օգուտ կու-
ղէ քաղել։ Իսկայ նամակաղիրը պէտք է որ դիտ-
նայ՝ (թէ և չ)։ Պիտոյ հայերէն լրագիրները դուցէ
չեն դիտար, թէ մեծաշուք Թաղաւոր աղան Լաղիւ-
տոսի մէջ խիտ մեծ յարգ և համարում ունի թէ՛
իւր հարստութեանը և թէ՛ իւր հաւատարմութեանը
նկատմամբ, և վստ. «Կուտար փաշան և այլք մի-
լիոններ յանձնած են և կը յանձնեն միշտ անոր
ձեռքը՝ և ամենքն ալ զոհ են անոր հաւատարմու-
թեանը և զործունէութեանը. որ պատիւ կընէ ազ-
գիս, ուստի այսպիսի անձի մը դէմ՝ աղային չնչին
եւ լեւափական հաշիւներուն տեսչութեանը համար ու-
մանց չարախօսութիւնը ինչ պատճառ կրնայ ունե-
նալ արդեօք. ըստ մեր կարծեաց ասիկա անձնական
ատելութեան և չար նախաձեռն պատուէ է։

Գուցէ մենայն պատճառաւ է, որ հայերէն նա-
մակաղիրը՝ ի բարկութիւն կը շարժի ընդդէմ Երա-
ւոյ, որ դուրսէն է զմեծապատիւ Զատիկեանց եղ-
բարքը՝ իրենց ազգասիրական բարեգործութիւնները
յառաջընթերելով։ Երաւոյ մարդասիրական եղբու-
թիւն մի հրատարակեց այսինքն թէ Զատիկեան երեք
եղբարք յանձնառու եղան Զէյթունի աղային
զլեւար վարժարանին տարեկան ծախքը իրենց
քսակէն հատուցանելու, որ և կամ 10,000 զեքու-
շի կը հասնի։ Եւս բարերարութիւնը անշուշտ ըստ
ինքեան դուրսէն է. վստորայ ամեն աղպսէրք ու-
րախ եղան և գովեցին։ «Եւս իսկ Մաթիւ և Վ-
Պիտոյ ուրիշ լրագիրներն ալ արժանաւոր գովու-
թեամբ յիշատակեցին այս բարերարութիւնը, ինչու
համար արդեօք վերոյիշեալ նամակաղիրը կը բար-
կանայ և յանցաւոր կուզէ համարել Երաւոյն։
Չեմք դիտար, և չեմք կըցաւիմք այսպիսի անի-
րաւ ընթացքի մը վերայ, ոչ մեկի համար՝ որ սովո-
րած եմք և ամենէն հոգ չեմք ընել, այլ կըցա-
ւիմք ազգին խճախեաց համար. քանզի այսպիսի
անտեղի յարձակումները կրնան երբեմն զգուցեմ
և վհամեցնել աղային բարերարները։

Մաթիւ հայերէն նամակաղիրը դարձեալ կըսէ,
թէ կալուածական զործոյն ներկայ վիճակին վրայօք՝
կըցաւ որ կարեւոր լուր մի չունի հաղորդելու. և
Զատիկեան աղաները ասոյն անդին լուր կը տարա-
ծեն եղեր թէ այս գործը «Կուտար փաշային դիտ-
նալու բանն է և այսուհետեւ իրենք պիտի չխա-
նուն։ Մեր ունեցած ճիշտ տեղեկութեանցը նա-
յելով, վստ. «Կուտար փաշան յատուկ հետադրով
մի իւր կարծիքը ուղղակի իմացուցած է ամենապա-
տէր Եսայի Ս. Պատրիարքին. հետեւաբար հարկա-
ւորութիւն չունին ասոյն անդին լուր տարածելու
թէ իրենք ալ չպիտի խառնուին. այլ պարտաւոր են
բարձրաստիճան ազգապետին և աղային բարեբա-
րին տուած արդար որոշմանը հետեւելու. որ՝ մեր
լրածին համաձայն՝ վաւերացեալ է բարձրապատիւ
Փոխարքային և Վասնդի ներքին զործոց պաշտօնայ
վստ. «Իսկայ փաշան՝ վիճաբանութեան ներքեւ ե-
ղած աղային կալուածոց հետեւեցողները բերելուուաւ,
կարգաց քննեց, և ազգին իրաւունքը տեսնելով
դարձեալ աղային յանձնեց զանոնք։ Իսկ Երուսա-
ղէմ Ս. Պատրիարքին պատասխան տուաւ, թէ ի-
րաւունք չունի։ Միթէ ասիկա կարեւոր լուր մի չէ՞,
և ինչու համար նամակաղիրը զուր տեղը կըցաւ
կարեւոր լուր մի չունենալուն։

Իրաց այս վիճակին ստուգութեանը արացոյց մի
կրնայ համարուիլ Վահրէի եղած անտեղի խնդրը՝
զոր Մաթիւ հետեւեալ կերպիւ կը յիշէ իւր 826
թերթին մէջ, «Ոմանք ալ կը խնդրեն, որ այս նիւ-
թիս վրայ մեր յորդանանները նաեւ դադրեն լեղ-

ուով գրենք, որպէսզի օտար տէրութեանց հիւպա-
տոսներն և եղիպտական կառավարութեան պաշտօն-
եաները կարենան կարգաւ և հասկնալ»։

Անտէր իսկ իսկ ըսինք, կրնանք յաւելուլ թէ
միանգամայն տղայական առաջարկութիւն մըն է.
քանզի եղիպտական արդարասէր և հզօր կառավա-
րութեանը մէջ օտար տէրութեանց հիւպատոսները
ինչ իրաւունք ունին ներքին զործոց խառնուելու,
և եղիպտական պաշտօնեաները միթէ լրագիրներէն
պիտի իմանան այս զործոյն եւութիւնը և պարաւա-
ները։ Միթէ ամենա. տէր Եսայի Ս. Պատրիարքը
մինչև ցայսօր զանազան աղբիւսակներով իւր պա-
հանջմունքը ամենայն պարագայիւ չիմացոյց բարձ-
րապատիւ Փոխարքային. միթէ յաճախակի եղիպտա-
կան պաշտօնէից քով չեմք թար և մանրամասն տեղե-
կութիւններ չի տար անոնց՝ այս գործոյ վրայօք։
Միթէ «Կորին Սրբազնութիւնը անձամբ չգիմեց
Երաւոյ. Գաղղոյ, Բուսիոյ և Իտալիոյ հիւպա-
տոսաց և անոնց միջնորդութիւնը չեսդրեց, որոնք
պատասխանեցին թէ իրենք չեն կրնար այսպիսի գոր-
ծոց միջամուլ ըլլալ։ Կըցաւիմք մեծապէս՝ որ պար-
տաւորեցին զմեզ այս ամեն անպատեհ եղելութիւն-
ները յառաջ բերելու։ Սակայն ոչ սակաւ դարմա-
նալ է, որ զինի այսոցիկ ամենայնի՝ դարձեալ հիւ-
պատոսաց օգնութիւնը կը խնդրեն. որ ինչպէս վերը
ըսինք, յայտնի ապացոյց մըն է թէ այս գործոյն
վիճիւր տրուած է եղիպտական կառավարութեան։

Մաթիւ կըցաւի, որ Զատիկեան մեծա. Թաղաւոր
աղային պէս պատուաւոր և ընտիր անձի մը վերայ
անհաճոյ կասկածներ կը լլան, և մանաւանդ ճշմար-
տութեան ու իրաւանց պաշտպանութեան խնդրոյ մը
մէջ՝ տէր Գասպարեաններու և Երեքեաններու պէս
պատուով և ազգասիրութեամբ վիպեալ անձինք ի-
րեն համալիր չեն գտնուիր։

Մաթիւ ցաւը հիմաւոր չեմք գտնել ի մասին
անհաճոյ կասկածանայ, որով քանի մը անձինք՝
որ և է նպատակաւ, կուզեն զրպարտել զմեծաշուք
Թաղաւոր աղան. վստիկ վերը ապացուցինք թէ ա-
նոր կացութիւնը շատ բարձր է և այն զրպարտութի-
ւնը չեն կրնար հասնիլ մինչև ինչա. իսկ ի մա-
սին համամտութեան՝ կը գովեմք զԹաղաւոր աղան որ
վստ. «Կուտար փաշայի պէս բարձր պատուով և վե-
հանձնական ազգասիրութեամբ ազգովին վիպեալ
բարձրաստիճան անձի մը, անոր բաղմախի կու-
սակցացը և եղիպտահայոց մեծազոյն մասին համա-
միտ է։ Տէր Գասպարեաններուն և Երեքեաններուն
բարի անձինք ըլլալն ալ չեմք ուզել որ անալ. սա-
կայն թող թող տրուի մեզ զրուցել թէ ամենէն
չեմք կրնար անոնց ազգասիրութիւնը վստ. «Կուտար
փաշային արեւափայլ ազգասիրութեանը հետ բաղդա-
տել լին ի ծագել արեւու կորնչին աստեղք։

Մաթիւ մէջ հրատարակուած տաճիկերէն երկար
նամակին գաղով՝ կըսեմք թէ անոր մեծ մասը պար-
տաւոր մըն է ընդդէմ Երաւոյ և մեծապա. Զա-
կիւրեան եղբարց։ Ինչու համար. վստիկ թէ Երա-
ւոյ և թէ Զատիկեան եղբարք համալիր են վստ. «Կուտար
փաշային՝ Եղիպտոսի կալուածական խնդ-
րոյն նկատմամբ։ Իսկ միւս մասով, նամակաղիրը
որ իւր անունը չհամարձակիր յայտնելու, Եղիպտո-
սի Հայ ժողովուրդեան երեսփոխանի ինքնակոչ պաշ-
տօնը վարելով՝ անոր կողմանէ շնորհակալ կը լլայ
Ս. Երուսաղէմի վարդապետաց, և կը յաւելու թէ
Գահրէի ու Երեքեանցիոյ Հայ ժողովուրդը և
աղբիւսները պատրաստ են յիշեալ կալուածները
Երուսաղէմի միաբանութեանը յանձնելու. և այս
բանին ամենէն գէմ չէ, կըսէ, ոչ. «Կուտար փա-
շան և ոչ Երաւով էլ Երեքեան. — Եթէ տաճիկե-
րէն նամակաղիրն այս զրուածները տու չեն, եթէ
Եղիպտոսի ժողովուրդը, եթէ բարձրա. Փոխար-
քայն և իւր արտաքին զործոց տեսչ վստ. «Կու-
տար փաշան կուզեն որ յիշեալ կալուածները Ս.
Երուսաղէմի ամենա. Պատրիարքին յանձնուի, ինչ
հարկ կայ ուրեմն որ նամակաղիրը դարձեալ Պիտոյ
աղային լրագրաց օգնութեանը կը դիմէ և կը գրու-
նական վարչութեան պաշտպանութիւնը կը խնդրէ։

Ինչպէս կը տեսնուի, տաճիկերէն նամակը ինքն
իւր ըսածները կը շրէ. հետեւաբար երկար պատաս-
խանի հարկաւորութիւն չունի մեր կողմանէ։

Ի վերջոյ՝ մեր ազգասիրական ցաւը կը յայտնեմք,
որ այս կալուածական խնդիրը անխոհմարտ լրա-

գրաց առջև գրուելով և օտար միջամտութեան դի-
մուկելով՝ զրոգութեամբ և ծանրացաւ, բայց դարձեալ
իւր առջև կացութեանը մէջ մնաց։ Այն ինչ եթէ
Երաւոյ խորհրդոցը անհաշիւ կախուկու ըլլար,
զուցէ այս աստիճան չէր ծանրանար գործը և հաշ-
տարար վախճան մի կուենար։

Ահաւասիկ լրագրոյ 817 թուոյն մէջ մեր գրածը.
«Կը փափաքեմք ազգասիրաբար որպէսզի այս վեճը՝
որ տարաձայնութիւն մըն է ի մէջ բարեգութիւն հօր
և իւր սիրելի որդւոցը, հայրական և որդական
փոխադարձ սիրով լմննայ։ Վասնզի ո՞ր և է օտար
միջամտութիւն մի՞ թէ՛ ձեռնահաս և թէ՛ անձեռնա-
հաս, կրնայ ևս առաւել ծանրացնել այս գործը»։

Իսկ թէ Երաւոյ 818 թուոյն մէջ այսպէս կը
գրէինք. «Երաւ վերոյիշեալ կալուածական խնդ-
րոյն դառնալով՝ կը հրաւիրեմք եղբարքաբար աղա-
յին լրագիրները. որ մեզի հետ ջանադիր ու յորդոր
լինին երկու հակառակորդ կողմանցը, որպէսզի փո-
խադարձ զիջողութեամբ բարեկամաբար վերջացնեն
այս ընտանի վեճը և հաշտուին իրարու հետ. հո-
գեւոր Հայրը իւր որդւոց ճակաւը համբուրելով
հայրական սիրով, և հոգեւոր որդիքը իրենց հօրը
սուրբ աջը համբուրելով որդիական հնազանդութիւն»։

Երբ կըցաւիմք որ այս ազգասիրական խորհրդոցը
բոլորովին հակառակ ընթացք մի բռնեցին, և կա-
լուածական խնդիրը զմեզ ազգաբարձր մուծին այն ծանր
կացութեանը մէջ, յորում կը գտնուի այժմ։

Երաւոյ նախընթաց թուոյն մէջ յայտնեցինք
թէ Վ. Պիտոյ աղային վարչութիւնը տակաւին
պատրիարքական հրամանագիր չէ յուղարկել Գրա-
պիտոյի դեռա. տէր Եսայի եղիպտոսի որ իւր
նոր վիճակը Եղիպտոս երթայ, որուն Երաւոյ
ընտրուած է։ Կը յաւելցնէինք նաեւ, թէ այս զան-
ցառութիւնը կրնայ մեծապաւ ըլլալ աղային կար-
գաբութեանը. . . . Եւս մի կը լլայ թէ բաճաւ.
Փոխարքային առաջին թարգման վստ. Երաւ-Պիտոյ
երկրորդ նամակ մի, նմանապէս Գահրէի և Երեք-
եանցիոյ աղային ժողովները ուրիշ երկրորդ նա-
մակ մի՝ Երեքեանցիոյ 7 ամսաթուով, գրած են առ-
ամենա. տէր Պիտոյ Ս. Պատրիարքին, զոր բաղում
թախանձանք կաղաչեն և կը պահանջեն, որ դեռա-
տէր Եսայի եղիպտոսի յուղարկուելու հրամա-
նագիրը չուշացնէ. յաւելցնելով որ եթէ միտք չու-
նի Եղիպտահայոց այս ընտրութիւնը վաւերացնե-
լու, շուտով պատասխան մի տալու շնորհ ընէ. որ-
պէսզի իրենց զլուսն ճարը նային։

Սիրելի է մեզ յուսալ, թէ այս կարեւոր նամակ-
ները ծանր ուշադրութեան արժանի կը լլան ի կող-
մանէ աղային Վարչութեան, և պատրիարքական
հրամանագիրը անմիջապէս կը յուղարկուի յիշեալ
նորընտիր Երաւոյն ի Գրապիտոյ։

Յարգոյ խմբագիր,
Պարտը կը համարեմք մեզ պատուական լրագրոյ մի-
ջոյս ուղղել թիւրիմացութիւն մի՞ որ տեղի ունեցած է
քաղաքիս Հայ հասարակութեան մէջ. իւր այն թէ՛
Երեքեանցիոց ընկերութիւնը Ս. Փիտոյ առած և ծա-
լած է շահաւոր պայմանաւ։

Այս տուրեւորը թէն ստոյգ, բայց չլինեալքերը ա-
մենին Ս. Երաւոյն լրագրաց ընկերութեան, որ յայտն աղ-
քատաց նուիրաւ մարդասիրական ընկերութիւն մի է,
այլ Առեւտրական միութեան, որ բաժանորդական
մասնաւոր ընկերութիւն մի է, բաղկացեալ յիշտու-
սան անդամաց Ս. Երաւոյն լրագրաց ընկերութեան։

Խնդրելով որ բարեհաճիք հրատարակել զայս՝ պատ-
ուական լրագրոյ միջոցաւ, և ընդունիլ մեր մեծաբա-
նայ հաւատին, մնամք ևս։

Իզմիր, 16 ֆետեմբեր 1867։

Գործադիր անդամը ստեւտրական միութեան
Ս. Չիլիկ.
Ստեփան Յ. Տեւեան,
Պ. Թ. Պերկամալեան։

Յարգոյ խմբագիր,
Ի յիշատակ բազմեւաթիւ և բազմաբնիկ Ռուբին
Սնդրեան Փափաղեան վարժապետի՝ արժանաւոր մա-
հարձան մը կանգնելու գովելի գիտաւորութեամբ բա-
ւական ժամանակէն ի վեր իւր ձեռնադրուած աշակերտնե-
րէն կամաւոր հանգանակութիւն մը բացուած ըլլալը
արդէն յայտնի է բարեհաճ հաւատարկութեան։

